

ks. Ireneusz Stolarczyk¹

UNIwersYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

WYDZIAŁ TEOLOGICZNY SEKCJA W TARNOWIE

Definicyjne problemy globalizacji

Specyfika przemian dokonujących się w najszerszej – bo ogólnościowej skali – skłania obserwatorów dokonujących się procesów do częstego używania terminu „globalizacja”. Zarówno pobieżna, jak i uważna lektura publikacji analizujących wielowątkowy charakter współczesnych przemian, pozwala przekonać się, jak często używa się powyższego terminu. Oznacza to, że naukowcy badający otaczającą nas rzeczywistość zauważają w niej ściśle określoną cechę, wspólną dla wielu różnych dyscyplin. Przypuszczalnie właśnie dlatego „globalizacja” należy do najmodniejszych terminów, jakie w niedługim czasie zyskały sobie popularność i uznanie.

Nie oznacza to jednak ogólnej zgodności w rozumieniu tego terminu. Należy nawet podkreślić, że powszechne niemal odnoszenie się do niego stworzyło trudność w jednoznacznym jego rozumieniu²; co więcej, uniemożliwiło, jak do tej pory, utworzenie ogólnie przyjętej definicji³. Ostatecznie

¹ Ks. Ireneusz Stolarczyk – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Ukończył studia w zakresie socjologii i katolickiej nauki społecznej Kościoła na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, stypendysta Uniwersytetu Katolickiego w Bonn, prowadzi wykłady na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie z katolickiej nauki społecznej, socjologii religii oraz etyki społecznej i gospodarczej.

² O tych trudnościach przypominają autorzy publikacji: „Nie ma jednej, jest wiele globalizacji, na przykład globalizacja informacji, narkotyków, epidemii, środowiska naturalnego, no i oczywiście przede wszystkim globalizacja finansów. Źródłem wielkiego skomplikowania jest ponadto, że globalizacje te dokonują się w bardzo zróżnicowanym tempie” (H. P. Martin, H. Schumann, *Pułapka globalizacji. Atak na demokrację i dobrobyt*, Wrocław 2000, s. 222).

³ Brak powszechnie uznanej definicji globalizacji spowodował, że w każdej niemal publikacji autorzy podają własne rozumienie tego terminu. Przypomina to trudności, jakie pojawiły się w przypadku definiowania terminu „kultura”. Oznacza to i zapowiada istnienie wielu definicji, tworzonych na użytek poszczególnych dyscyplin naukowych. Niech przykładem będzie stwierdzenie Gwiazdy: „Globalizacja jest terminem dosyć wieloznacznym. W literaturze eko-

sytuacja ta doprowadziła do dyskusji i sporów o właściwe rozumienie globalizacji⁴. Należy jednak podkreślić, że pomimo rozbieżności spowodowanych brakiem zgodności rozumienia globalizacji sytuacji tej nie powinno się postrzegać zbyt pesymistycznie.

Różnorodność definicji stwarza okazję do podjęcia próby utworzenia ogólnej – wspólnej dla wielu dyscyplin – definicji. O sensowności tego rodzaju prób decyduje wspólne wszystkim ujęciom przekonanie, że jest to proces o ogólnoświatowym zasięgu; proces, którego nazwa od niedawna pojawiła się w słownikach⁵. Poniższe opracowanie zawiera zestaw opisowych wersji rozumienia terminu „globalizacja” i jest doskonałą okazją do zorientowania się w różnorodności i wielości możliwości definiowania tego samego procesu. Wszystkie zestawione tu definicje pochodzą z publikacji podejmujących zagadnienia związane w mniejszym lub większym stopniu z procesem globalizacji. W związku z obszernością materiału utworzono kilka grup definicyjnych. Każda z nich zawiera zestaw definicji o podobnych cechach charakterystycznych, użytych przez ich autorów w celu wyjaśnienia terminu „globalizacja”. W ten sposób utworzyły się różne grupy rozumie-

nicznej i politologicznej pojęcia tego używa się dla określenia zarówno pewnych procesów i zjawisk politycznych, gospodarczych i socjologicznych, jak również efektów tych procesów. Brak jest powszechnie akceptowanej definicji pojęcia globalizacji” (A. Gwiazda, *Wyzwania globalizacji – zagrożenia dla polityki państw narodowych*, „Przegląd Polityczny” 3–4 [1998], s. 7).

⁴ „Stwierdzenie, że jest to termin niejasny, jest niezbyt delikatne i nie odzwierciedla intensywności sporów wokół niego. Złożoność i bogactwo tego zagadnienia to zresztą podstawowa trudność, przed którą stoi każdy badacz globalizacji” (A. Bąkiewicz, *Wokół globalizacji*, [w:] *Gospodarka i społeczeństwo w dobie globalizacji*, red. A. Bąkiewicz, Warszawa 2000, s. 12).

⁵ Wiąże się to z faktem, że globalizacja jest jednym z najmłodszych procesów dokonujących się we współczesnym świecie. Niektórzy kojarzą go z przełomem, który miał miejsce w symbolicznym 1989 roku: „Problematyka globalizacji pojawiła się jako podstawowy problem gospodarczy i polityczny dopiero w 1989 roku, gdy załamał się dwubiegunowy podział świata. Podział ten ukrywał wiele podstawowych sprzeczności politycznych i gospodarczych, które ujawniły się w pełni dopiero niedawno. Globalizacja w obecnej postaci liczy około 30 lat. Samo pojęcie pojawiło się po raz pierwszy w 1961 roku w słowniku anglojęzycznym, chociaż dopiero w latach 80. stało się szerzej znane” (E. Kośmicki, *Globalizacja – próba diagnozy*, „Dziś” 12 [1999], s. 29). Jeszcze później pojawiło się w sferze języka polskiego: „Hasło «globalizacja» dotychczas nie było obecne w polskich słownikach wyrazów obcych, ale z objaśnienia hasła «globalny» można wnioskować, że istotą omawianego pojęcia jest ogólnoświatowy zakres określanych przez nie kategorii. W sensie ogólnym «globalizacja» może być rozumiana jako proces, który jest tworzony przez zjawiska lub działania o wymiarze ogólnoświatowym” (A. Zaorska, *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, Warszawa 1998, s. 13).

nia tego terminu, na przykład związane z przyczyną powstania zjawiska globalizacji, czy też ze społecznym, kulturowym lub gospodarczym jego wymiarem. Oddaje to złożoność i bogactwo zagadnienia, jego specyfikę i potrzebę skupienia uwagi na utworzeniu definicji wspólnych wszystkim grupom definicyjnym. Przedstawiony poniżej podział nie jest z pewnością wyczerpującym ujęciem dotychczasowego dorobku w zakresie definiowania terminu „globalizacja”. Jest to propozycja będąca jednocześnie materiałem do dalszych badań, szczególnie tych, które zaowocują w przyszłości utworzeniem jednej, ogólnie przyjętej definicji terminu „globalizacja”.

Definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na przyczyny zaistnienia procesu

Proces globalizacji można definiować z uwagi na przyczyny, które spowodowały jej zaistnienie. Ponieważ przyczyny te są ściśle określone, zauważa się w literaturze przedmiotu jednomysłność. Dzięki takiej zgodności łatwiej też utworzyć definicję terminu „globalizacja”. Zawiera ona zazwyczaj opis zjawisk, które spowodowały charakterystyczny skutek, określane jako globalizacja. Definiowanie z uwzględnieniem przyczyn zastosował w swojej obszernej publikacji Thomas L. Friedman: „Globalizację można również zdefiniować za pomocą właściwych jej technologii: komputeryzacji, miniaturyzacji, cyfryzacji, komunikacji satelitarnej, światłowodów oraz Internetu, które przybliżają perspektywę integracji”⁶. Warto zauważyć, że autor nie ogranicza się jedynie do opisu przyczyn powstania procesu. W ostatniej części wyraźnie zaznacza ich skutek – integrację. Definiowanie globalizacji z uwagi na skutki zjawiska – podobnie jak i analiza tego procesu skupiająca się na przemianach spowodowanych przez globalizację – stanowi treść analiz przedstawionych w dalszej części niniejszego opracowania.

W definicjach zawierających opis zjawisk, które zainicjowały ten proces, zauważa się silne powiązanie procesu globalizacji z postępem technicznym. Rozwój techniczny stanowi bazę, kolebkę narodzin przemian globalnych: „Cechą procesu globalizacji jest też silny związek z postępem nauki, techniki i organizacji. Postęp oddziałuje na omawiany proces głównie od strony tworzenia osiągnięć technicznych, które służą rozwojowi środków transportu i komunikacji. [...] Pod silnym i wszechstronnym wpływem postępu

⁶ T. L. Friedman, *Lexus i drzewo oliwne. Zrozumieć globalizację*, Poznań 2001, s. 28.

technicznego ukształtowała się cecha globalizacji, która jest określana jako kompresja czasu i przestrzeni⁷. Osiągnięcia techniki sprawiają, że globalizacja zatacza coraz szersze kręgi: „Dzisiejsza epoka globalizacji opiera się na obniżaniu kosztów połączeń telekomunikacyjnych”⁸. Silny związek globalizacji z najnowszymi osiągnięciami techniki zauważa także Katarzyna Chrostowska: „Jej siłami napędowymi są postęp technologiczny, w tym rewolucja informatyczna, oraz liberalizacja wymiany z zagranicą, która prowadzi do międzynarodowego podziału oraz wyższego, choć niekoniecznie równomiernego, wzrostu gospodarczego i dobrobytu społeczeństw”⁹. Warto również w tym miejscu przypomnieć podobne spostrzeżenie Romana Kuźniara: „Ważnym elementem tego procesu jest [...] rewolucja technologiczna w szeroko pojętej komunikacji, na co składa się rewolucja w informatyce – gromadzeniu, przetwarzaniu i przesyłaniu danych (Internet), co ma także ogromne znaczenie dla skali i szybkości operacji giełdowych oraz kierowaniu strumieniami finansowymi. Było to świetnie widoczne przy okazji kryzysu finansowego w Azji Wschodniej. Rewolucja w komunikacji to także szybkość podróżowania ludzi oraz transportu towarów, które dzisiaj drogą lotniczą w kilka godzin pokonują dystanse, które kiedyś pochłaniały wiele dni drogą morską czy kolejową”¹⁰.

Definiowanie globalizacji ze względu na czynniki zaistnienia tego procesu uwzględnia przeważnie szereg powiązań z określonym typem przemian – z szeroko rozumianym rozwojem technicznym. Jednakże przemiany w obszarze techniki zaznaczają się także w innych zjawiskach, charakterystycznych dla opisu współczesnego świata. Nowości techniczne zmieniają konstelacje społeczne i kulturowe, reorganizują gospodarkę i handel. Nie można zawężać znaczenia postępu technicznego jedynie do wpływu na zaistnienie przemian o charakterze globalnym. To właśnie spowodowało, że w definiowaniu globalizacji ze względu na postęp techniczny (jako główną jego przyczynę) pojawiają się także skutki, jakie powoduje globalizacja; na tyle, na ile są to jednocześnie skutki osiągnięć techniki. W ten sposób powstają określenia terminu „globalizacja” odwołujące się do przyczyn i skutków tego zjawiska:

⁷ A. Zaorska, *Ku globalizacji?...*, s. 17.

⁸ T. L. Friedman, *Lexus i drzewo oliwne...*, s. 13.

⁹ K. Chrostowska, *Problem z określeniem własnej tożsamości w społeczeństwie postindustrialnym*, [w:] *Gospodarka i społeczeństwo w dobie globalizacji*, red. A. Bąkiewicz, Warszawa 2000, s. 220–221.

¹⁰ R. Kuźniar, *Globalizacja: sprostać wyzwaniu*, „Ad Meritum” 6 (1998), s. 11.

„Wiele powodów natury technicznej, politycznej, ekonomicznej, kulturowej złożyło się na gwałtowne przyspieszenie procesów globalizacyjnych. Rozstrzygający w tym względzie okazał się ogromny postęp w dziedzinie technik komunikacyjnych i transportowych. Usprawnienie i znaczne potaniecie przemieszczania ludzi, towarów, usług, kapitału, szybki przekaz informacji, wykorzystanie komputerów do gromadzenia i przetwarzania danych finansowych, stworzenie systemu telekomunikacji międzynarodowej nie mogły pozostać bez wpływu na handel światowy oraz organizację produkcji”¹¹.

W definiowaniu terminu „globalizacja”, uwzględniającym zarówno jej przyczyny, jak i skutki, dochodzi często do wiązania opisu osiągnięć techniki z opisem szeroko rozumianych społecznych implikacji tych osiągnięć. Takie definiowanie globalizacji podkreśla raczej skutek zjawisk globalnych w sferze życia społecznego. Zdąża bardziej do wyjaśnienia powstania społeczeństwa informatycznego niż samego terminu „globalizacja”. Tak właśnie charakteryzuje globalne zmiany Eugeniusz Kośmicki: „Podstawowymi czynnikami napędzającymi proces globalizacji są: [...] nowe technologie prowadzące do rozwoju globalnych sieci wytwórczych i rozwój międzynarodowych rynków finansowych; rewolucja w zakresie komunikacji – przejście do społeczeństwa informatycznego”¹². Podobne stwierdzenia zawiera publikacja Macieja Tanasia: „[...] wszelka refleksja nad istotą problemów globalnych, płaszczyznami ich występowania, notowanymi zależnościami itd. prowadzi do wniosku, że globalizacja szeregu kwestii mogła zaistnieć dopiero w epoce pojawienia się narzędzi globalnego transportu, rewolucji energetycznej i sieci informatycznej. Narzędzia informatyczne, służące komunikacji, przetwarzaniu i magazynowaniu informacji pełnią w tym względzie rolę najistotniejszą. Nie sposób wyobrazić sobie powszechnej świadomości problemów globalnych w epoce pieszych pielgrzymów, konnych posłańców, wojowników na rydwanach, słowem w czasach Greków, Fenicjan i Wikingów, podróżujących lądem bądź morzem, podbijających rejony mórz Śródziemnego, Północnego czy Bałtyku. Znaczenie narzędzi informatycznych kieruje uwagę na zagadnienie dydaktycznego kontekstu społeczeństwa informacyjnego”¹³.

¹¹ A. Dylus, *Globalny rynek i jego granice*, Warszawa 2001, s. 10.

¹² E. Kośmicki, *Globalizacja – próba diagnozy*, s. 29.

¹³ M. Tanaś, *Cywilizacja globalna, społeczeństwo informacyjne a kształcenie*, „Kultura i Edukacja” 1 (1999), s. 92.

Definiowanie terminu „globalizacja” ze względu na przyczyny tego procesu ma swoje mocne i słabe strony. Z pewnością pozytywną cechą tego typu definicji jest ich zgodność i jasność. Globalizacja jawi się tu jako skutek specyficznych przemian w dziedzinie osiągnięć technicznych: komputeryzacji, miniaturyzacji, cyfryzacji, komunikacji satelitarnej, światłowodów oraz Internetu, a także zwiększających się możliwości przemieszczania się ludzi. Globalizacja nie jest więc procesem „samodzielnym”, autonomicznym; zależy od czynników zewnętrznych, które stanowią swoistą kolebkę dla zaistnienia zjawisk o charakterze globalnym. Słabą stroną rozważanych tu definicji jest niewystarczalność definiowania globalizacji za pomocą szeroko pojętego postępu technicznego. Postęp techniczny, będąc przyczyną globalizacji, jest jednocześnie przyczyną szeregu innych zmian, choćby kulturowych czy gospodarczych. Ponadto poczucie niewystarczalności definiowania globalizacji z uwagi na jej przyczyny jest tak powszechne, że niemal żaden autor nie ogranicza się jedynie do wyjaśniania tegoż procesu, odwołując się wyłącznie do jego przyczyn. W konsekwencji definiowanie terminu „globalizacja” dokonuje się za pomocą przedstawienia przyczyn, a także skutków tego zjawiska. Poniższa część opracowania zawiera analizę powstałych w ten sposób definicji. Dla zachowania jasności ujęcia tego złożonego zagadnienia zasugerowano jedynie kilka grup definicyjnych.

Definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na społeczne skutki procesu

Spoleczne skutki globalizacji – choć nie należą do pierwotnych, lecz raczej wtórnych efektów tego procesu – stanowią bardzo zauważalny przykład przemian, jakie powoduje globalizacja. Przemiany tego typu są powszechnie dostrzegalne, dotyczą wszystkich uczestników życia społecznego. Przyczyną zmian społecznych jest rozwój technologii i środków, dzięki którym konflikty, przymierza, boje i dyskusje zyskały o wiele szerszy wymiar, a sprawiedliwość zaczęła sięgać o wiele dalej niż wzrok i ramię człowieka. Przestrzeń zaczęto przetwarzać, ześrodkowywać, organizować, normalizować, a co najważniejsze, przestała być ona uzależniona od ograniczeń narzuconych przez ludzkie ciało. Tak więc, dzięki osiągnięciom, które w niniejszym opracowaniu omówiono w kontekście definiowania terminu „globalizacja” ze względu na czynniki zaistnienia tego procesu, przemianie uległ także stabilny dotąd społeczny układ w skali światowej. Znaczący zagadnienia

nazywają ten fenomen końcem geografii. Odległości nie mają już większego znaczenia, a koncepcję granicy geofizycznej w realnych warunkach coraz trudniej utrzymać. Nagle staje się jasne, że podziały w obrębie kontynentów i całego globu wynikały z odległości, które niegdyś wydawały się obzewładniająco rzeczywiste z powodu prymitywnych środków transportu i niedogodności związanych z podróżą.

Trudno określić dokładne skutki globalizacji w wymiarze społecznym. Nie jest to również celem niniejszego opracowania. Należy jednak zauważyć, że zmiany globalne nie sprzyjają polaryzacji życia społecznego – przeciwnie – stwarzają dobry grunt do pluralizacji. „W przeciwieństwie do wczesnych koncepcji globalizacji, obecne koncepcje nie akcentują jej tendencji do ujednolicenia. Raczej uważa się, że intensyfikacja wzajemnych oddziaływań społeczeństw i krajów na etapie globalizacji nie musi oznaczać postępującego ujednolicenia zachodzących na świecie zjawisk i procesów lub zmieniających się podmiotów. Natomiast może prowadzić do mieszania się (krzyżowania) i współdziałania różnych (różniących się) podmiotów, form, procesów itd. Inaczej ujmując, globalizacja może być rozumiana jako proces hybrydyzacji, powodując globalny melanz”¹⁴. O zmianach tych jeszcze dobitniej pisze Marian Kempny: „Wymiar socjologiczny procesów globalizacji oznacza zatem przede wszystkim położenie akcentu na konsekwencje strukturalne tego zespołu zjawisk, jak np. na załamaniu się sztywnych granic społeczeństw narodowych i erupcję wielości form organizacji społecznej zarówno na poziomie ponadnarodowym, jak i lokalnym czy regionalnym”¹⁵. Proces globalizacji zdaje się rozpierać dotychczasowy układ społeczny. Efektem przemian globalnych w wymiarze społecznym jest nowa jakość życia społecznego: „Integracja i rozdrobnienie, globalizacja i podział terytorialny są procesami komplementarnymi, a dokładniej rzecz ujmując, stanowią dwie strony tego samego procesu: nowego podziału władzy, suwerenności i wolności działania, zapoczątkowanego (choć nie rozstrzygniętego ostatecznie) przez zdecydowany skok możliwości technicznych. [...] Dzisiaj jesteśmy świadkami obejmującego cały świat procesu restratyfikacji społecznej, w którego toku ustanawiana jest nowa hierarchia społeczno-kulturowa na skalę światową”¹⁶.

¹⁴ A. Zaorska, *Ku globalizacji?...*, s. 15.

¹⁵ M. Kempny, G. Woroniecka, *Wprowadzenie. Globalizacja kulturowa i religia dziś*, [w:] *Religia i kultura w globalizującym się świecie*, red. M. Kempny, G. Woroniecka, Kraków 1999, s. 9.

¹⁶ Z. Bauman, *Globalizacja*, Warszawa 2000, s. 84.

Powyższe spostrzeżenia, zaczerpnięte z publikacji poświęconych zjawisku globalizacji, nie oddają w pełni złożoności zagadnienia. Skutki globalizacji w życiu społecznym są zbyt różnorodne, by można je przedstawić wyczerpująco w tej części opracowania. Na tym etapie rozważań chodzi bowiem o coś zupełnie innego. Przemiany globalne, jako skutek określonych osiągnięć technologicznych, zaznaczyły się wyraźnie również w życiu społecznym. Można powiedzieć, że społeczeństwa odczuły efekt globalizacji w takim stopniu, że istnieje tendencja utożsamiania globalizacji z jej społecznym skutkiem. Byłoby to oczywiście spłylenie rozumienia samego zjawiska globalizacji, ale nie można wykluczyć takiej tendencji. To zbyt jednoznaczne ujęcie procesu globalnych przemian charakteryzuje się przedwczesnym i nieznajdującym podstaw w rzeczywistości nazwaniem globalizacją tego wszystkiego, co przemiany o charakterze globalnym spowodowały w społecznym jedynie wymiarze.

Tendencja utożsamiania procesu globalizacji ze skutkami, jakie spowodowała w sferze życia społecznego, wpłynęła nie tylko na sposób jej postrzegania, ale przyczyniła się także do utworzenia nowego rodzaju definicji samego terminu „globalizacja”. Specyfika tego typu definicji polega na tym, że autorzy skupiają się na społecznych skutkach procesu globalizacji, zawężając tym samym rozumienie samego terminu. Należy jednak podkreślić, że definiowanie tego typu jest na tyle trafne, na ile przemiany globalne rzeczywiście wyrażają się w społecznym wymiarze, na tyle jednak błędne, na ile bogate zjawisko globalizacji nie może być utożsamione z jego społecznym skutkiem. Istnienie tego typu definicji zauważa w swojej publikacji Kempny: „Globalizacja, według Martina Albrowa, «odnosi się do tych wszystkich procesów, w wyniku których narody świata zostają włączone w jedno światowe społeczeństwo, społeczeństwo globalne». Podobnie Ronald Robertson w powszechnie obecnie cytowanej książce *Globalization* mówi o tym zjawisku jako «zespolu procesów, które tworzą jeden wspólny świat»¹⁷. Lub też: „Antony Giddens: «globalizację można zdefiniować jako intensyfikację stosunków społecznych o światowym zasięgu, która łączy lokalności w taki sposób, że lokalne wydarzenia kształtowane są przez zdarzenia zachodzące w odległości wielu tysięcy mil i same zwrotnie na nie oddziałują»¹⁸. Warto zauważyć wspólną cechę powyższych wypowiedzi – jest nią złożony

¹⁷ M. Kempny, *Globalizacja*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Warszawa 1998, s. 241.

¹⁸ M. Kempny, *Globalizacja*, s. 242.

proces społecznych przemian. Przemiany te polegają na intensyfikacji stosunków społecznych, a ich efektem jest powstanie światowego społeczeństwa – społeczeństwa globalnego. Tak rozumiana globalizacja utożsamia się ze specyficznym rodzajem przemian społecznych, o niespotykanym do tej pory zasięgu. Potwierdzają to również inne próby definiowania terminu „globalizacja” z uwagi na społeczne skutki tego procesu: „Zdaniem wielu badaczy jest to najbardziej fundamentalny proces zmian dokonujących się obecnie na świecie, niekiedy określany metaforycznie jako największy ruch tektoniczny naszej ery lub jako wstrząs podstaw ogólnoswiatowej społeczności, zmieniający trajektorię jej rozwoju na przyszłość”¹⁹, czy też: „Globalizację rozumieć trzeba jako rozszerzenie społecznej współzależności działań ponad granice narodowe, sięgające coraz bardziej wymiaru światowego. Trzeba więc ją traktować jako przezwyciężenie tradycyjnych społecznych, politycznych i ekonomicznych granic”²⁰.

Definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na społeczne skutki procesu jawi się jako zawężenie rozumienia zjawiska globalizacji. Z uznaniem należy podkreślić, że ten typ definicji zwraca uwagę na szereg istotnych i ważnych dla dalszego kształtowania życia społecznego zjawisk. Pomijanie skutków społecznych procesu globalizacji oznaczałoby okrycie milczeniem wielu zmian, o których warto wiedzieć i które należy wnikliwie analizować. Jednakże niewystarczalność tworzenia tego typu definicji terminu „globalizacja” polega na tym, że wzmacniają one tendencję redukcjonowania go do pewnej tylko grupy zjawisk, które składają się na wspomniany proces. Można określić to w bardzo prosty i krótki sposób: globalizacja to nie tylko intensyfikacja stosunków społecznych o światowym zasięgu. To coś więcej. O ile w przypadku definiowania terminu „globalizacja” z uwagi na przyczyny procesu można spodziewać się sformułowania wyczerpujących ujęć, o tyle w tym wypadku jest to niemożliwe. Globalizacja nie jest bowiem procesem, którego opis wyczerpuje się w sferze społecznych zjawisk. Dlatego właśnie, oprócz definicji wyjaśniających termin „globalizacja” poprzez specyficzny typ zjawisk społecznych, powstały także inne ujęcia. Definiują one globalizację przy pomocy innych niż społeczne, ale także właściwych temu procesowi zjawisk.

¹⁹ A. Zaorska, *Ku globalizacji?...*, s. 7.

²⁰ E. Kośmicki, *Globalizacja – próba diagnozy*, s. 29.

Definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na kulturowe skutki procesu

Wpływ globalizacji zauważa się nie tylko w życiu społecznym. Zaznacza ona swą kreatywną obecność także w sferze kultury. Podobnie jak w przypadku przemian globalnych w sferze życia społecznego, przemiany kulturowe są – na obecnym etapie badań – trudne do określenia. Rozwój technologii, który stał się przyczyną globalnych przemian, spowodował konfrontację kultur w skali dotąd niespotykanej. Doprowadził do krzyżowania się i mieszania elementów różnych kultur, prowokując nieustannie naukowców do badania skutków tego procesu. Efekt ten nazwano dyfuzją: „Globalizacja wyraża się tu przede wszystkim w postaci potencjalnie nieograniczonej dyfuzji wartości, modeli, wzorów, w tym również tzw. aktywności kulturalnej czy szerszej pojmowanej konsumpcji na rynku dóbr kultury; ale zarazem skutek lokalnego przyswajania globalnych wzorów proces ten zaznacza się w postaci zmieniającej się roli przypisywanej kulturze w zakresie integracji zróżnicowanej i różnie ukierunkowanej aktywności jednostek na scenie społecznej – w warunkach, kiedy uporządkowany system działania zastąpiła dynamiczna struktura «społeczeństwa sieciowego»”²¹. Zjawisko dyfuzji dokonującej się w skali ogólnoswiatowej intensyfikuje się w miarę poznawania w toku procesu globalizacji coraz to nowszych, dotąd mało znanych kultur. Optymiści widzą w tym zjawisku szansę na wzajemne ubogacanie się różnych kultur: „Globalizacja [...] prowadzi do homogenizacji kultury, lecz równocześnie umożliwia ludziom dzielenie się swoimi indywidualnymi cechami na szerszą i głębszą skalę. Powoduje, że uporczywiej niż kiedykolwiek ścigamy lexusa i bardziej kurczowo niż kiedykolwiek trzymamy się naszych drzew oliwnych. Pozwala nam lepiej niż przedtem poznawać świat i pozwala światu lepiej poznawać nas”²².

W przypadku przemian globalnych w sferze kultury zauważa się intensyfikację procesu, określanego jako „glokalizacja”. Na użytek tej części opracowania wystarczy zaznaczyć, że „glokalizacja” wiąże się z „globalizacją lokalności” i „lokalnością globalności”; „uniwersalizacją partykularyzmów” i „partykularyzacją uniwersalizmu”: „Globalizacja powoduje wzrost wzajemnych zależności. Towarzyszą temu dwa równoległe procesy: uniwersalizacja

²¹ M. Kempny, G. Woroniecka, *Wprowadzenie. Globalizacja...*, s. 10.

²² T. L. Friedman, *Lexus i drzewo oliwne...*, s. 493.

partykularyzmów i partykularyzacja uniwersalizmu. [...] Z jednej więc strony globalizacja – by tak powiedzieć – promuje uniwersalizację, w sensie upodobnienia struktur społecznych, wzorców kultury, mechanizmów działania, prowadząc do uniwersalnego przyswojenia tego, co specyficzne dla danego obszaru, kraju czy kultury, z drugiej zaś – wywołuje swoistą «kontrę» w postaci różnicowania tego, co uniwersalne poprzez nadawanie mu «lokalnego» kolorytu, interpretacji, formy przyswojenia²³. Glokalizacja jest procesem trudnym dla twórców i odbiorców kultury – może powodować odczucie nacisku i dominacji globalności na lokalnie powstającą i odczytywaną kulturę, jednakże dla samej kultury może okazać się twórcza i dynamizująca: „Globalizacja jest zjawiskiem dokonującym się «tu, wewnątrz», które wpływa nawet na intymność cechującą indywidualną tożsamość [...]. Globalizacja dokonuje swoistej inwazji w lokalność, lecz nie prowadzi do zniszczenia lokalnych kontekstów; wprost przeciwnie, nowe formy lokalnej tożsamości kulturowej i autoekspresji są przyczynowo związane z procesami globalizacji²⁴. Warto na koniec zauważyć, że wspomniany proces glokalizacji – a więc wpływu globalności na lokalność i lokalności na globalność – może na płaszczyźnie kulturowej stać się przyczyną nieuzasadnionego poczucia mniejszości: „Niektórzy z nas stają się ludźmi w pełni «globalnymi», podczas gdy inni tkwią w swej «lokalności», co w świecie, w którym «ludzie globalni» nadają ton i ustalają reguły gry, nie jest położeniem przyjemnym ani nawet znośnym. W zglobalizowanym świecie lokalność jest oznaką społecznego upośledzenia i degradacji²⁵. Globalizacja w wymiarze kulturowym prowadzi niekiedy do powstania zrozumiałych napięć pomiędzy tym, co globalne, a tym, co lokalne. Jest to najczęściej przejaw obawy konkretnych grup społecznych przed utratą własnej kultury i tożsamości.

Skutki globalizacji w sferze kultury są na tyle widoczne i odczuwalne, że istnieje możliwość błędnego utożsamiania tego procesu ze zmianami w dziedzinie kultury. Jest to ta sama tendencja i jednocześnie podobny błąd, jakie dały się zauważyć w przypadku utożsamiania globalizacji z przemianami w życiu społecznym. Takie podejście do zjawisk globalnych zaowocowało

²³ I. Borowik, *Stosunki Kościół – państwo w Europie Wschodniej w kontekście globalizacji*, [w:] *Religia i kultura w globalizującym się świecie*, s. 247–248.

²⁴ M. Kempny, *Czy globalizacja kulturowa współdecyduje o dynamice społeczeństw postkomunistycznych?*, „Kultura i Społeczeństwo” 4 (2000) nr 1, s. 17.

²⁵ Z. Bauman, *Globalizacja*, s. 7.

próbami tworzenia definicji terminu „globalizacja” z uwagi na kulturowe skutki tego procesu. Wyrazem tego jest na przykład interpretowanie globalizacji w ujęciu Pietersego, o którym wspomina w swoim opracowaniu Kempny: „Przykładu koncepcji globalizacji kwestionującej typowy dla «homogenizatorów» scenariusz tego procesu jako upodabniającego rozwoju dostarcza ujęcie Pietersego, w którym globalizacja oznacza hybrydyzację, czyli nakładanie się zjawisk, fragmentacji i jednoczenia form społecznych oraz praktyk kulturowych, czego konsekwencją jest wielość hybrydalnych tworów przybierająca postać globalnego interkulturowego melanżu”²⁶. W przypadku definiowania terminu „globalizacja” z uwagi na kulturowe skutki zjawiska, charakterystyczne dla globalizacji przemiany pojawiają się w postaci prognoz powstania ogólnoświatowego efektu przemian kulturowych – globalnego interkulturowego melanżu. Trudno jest dokładnie określić ostateczny scenariusz przemian w sferze kultury. Niezależnie jednak od tego, czy będzie to proces redukcji, czy też jakościowego i ilościowego rozwoju poszczególnych kultur, efekt globalizacji będzie zawsze ten sam – intensyfikacja relacji interkulturowych w skali całego świata. Zawężanie globalizacji do zmian, określonych jako hybrydyzacja pozostawia poczucie niedosytu, szczególnie pośród tych, którzy zdają sobie sprawę z bogactwa i różnorodności zmian, dokonujących się w procesie globalizacji. Dostrzeżenie hybrydyzacji w sferze kulturowych zmian świadczy o trafnym i wnikliwym analizowaniu zmian we współczesnej kulturze, niestety nie oddaje w pełni rozumienia globalizacji, tym bardziej, że hybrydyzacja to zaledwie jeden z kilku możliwych scenariuszy kulturowych przemian.

Definiowanie globalizacji z uwagi na charakter i rodzaj zmian dokonujących się w kulturze ogólnoświatowej i lokalnej pod wpływem nowoczesnej techniki dzieli los definiowania globalizacji z uwagi na społeczne skutki tego procesu. Jest to ten sam zarzut: splotające rozumienie procesu globalizacji. Globalizacja to coś więcej niż przemiany społeczne czy kulturowe, to także coś więcej niż przemiany społeczno-kulturowe. Niewystarczalność definiowania terminu „globalizacja” z uwagi na społeczne, jak i kulturowe skutki tego procesu, uzasadnia potrzebę dalszych poszukiwań i zachęca do skupienia uwagi na innym typie przemian – na przemianach gospodarczych. Według wielu badaczy w tej właśnie sferze najwcześniej zauważono szczególny rodzaj zmian, które określono jako globalizację. Skutkiem

²⁶ M. Kempny, *Globalizacja*, s. 243.

procesów dokonujących się w gospodarce, szczególnie w ekonomii, miały być podobne procesy w sferze kultury i życia społecznego, określane niekiedy jako wtórny efekt globalizacji.

Definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na gospodarcze skutki procesu

Efekt globalizacji najwcześniej zaznaczył się w życiu gospodarczym. Nowe technologie szybko wykorzystano do intensyfikacji działań gospodarczych, dzięki czemu globalizację zaczęto utożsamiać z obejmującymi cały świat zmianami w sferze gospodarczej. Ogólnoświatowy zasięg działań gospodarczych, a więc to, co stanowi charakterystyczną cechę zjawisk globalnych, osiągnięto dzięki mobilności kapitału i towarów, a także możliwości utworzenia światowej konkurencji: „W miarę, jak kapitał staje się coraz bardziej mobilny, a nowe technologie ułatwiają komunikowanie się, granice poszczególnych państw stają się coraz bardziej przenikalne dla działalności gospodarczej, realizowanej w skali międzynarodowej. [...] globalizacja odzwierciedla zmianę technicznych i ekonomicznych warunków konkurowania przedsiębiorstw i krajów, a także przepływów kapitałów i towarów w skali międzynarodowej”²⁷. Efekt globalizacji, osiągnięty poprzez udoskonalone technologie, został szybko wzmocniony przez zniesienie międzynarodowych ograniczeń ekonomicznych i politycznych. Skutkiem takich zmian zdynamizowano działalność gospodarczą, minimalizując nakłady produkcyjne: „Najbardziej widocznym przejawem globalizacji jest upowszechnienie systemu wolnorynkowego i zniesienie najważniejszych ograniczeń przestrzennych, narodowych i politycznych dla działalności gospodarczej w skali całego świata. Zanik ograniczeń przestrzennych oraz szybko postępująca liberalizacja handlu światowego i przepływów kapitałowych ułatwia wytwarzanie towarów i usług w skali globalnej przy wykorzystaniu znacznie mniejszych nakładów niż w ramach bardziej ograniczonych obszarów gospodarczych”²⁸. Działalność gospodarcza w wymiarze ogólnoświatowym doprowadziła ostatecznie do utworzenia gospodarki globalnej: „Wzrost wzajemnych zależności ekonomicznych prawie wszystkich krajów świata doprowadził do ukształtowania się gospodarki globalnej. To ostatnie po-

²⁷ A. Zaorska, *Ku globalizacji?...*, s. 14.

²⁸ A. Gwiazda, *Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej*, Toruń 1998, s. 7.

jęcie oznacza gospodarkę funkcjonującą w wymiarze całej naszej planety, na której w wyniku oddziaływania wielu różnych czynników politycznych, rynkowych, kosztowych i konkurencyjnych doszło do całkowitego umiędzynarodowienia mobilnych i mniej mobilnych czynników produkcji”²⁹. Warto również zauważyć, że oprócz pojęcia gospodarki globalnej powstały takie określenia, jak globalizacja rynków³⁰, branż³¹ i firm³². Można powiedzieć, że zjawisko globalizacji zostało niemal całkowicie wchłonięte przez świat gospodarki.

Tendencja powyższa silnie wpłynęła na definiowanie terminu „globalizacja”. W sytuacji, w której proces globalizacji utożsamiano z przemianami w sferze gospodarki, pojawiło się wiele definicji, które określały globalizację przy pomocy terminologii, używanej do opisu procesów gospodarczych. Przykładem takiej formy uproszczonego rozumienia terminu „globalizacja” niech będzie definicja zaproponowana przez Zaorską: „Przeгляд istniejących definicji ogólnego procesu globalizacji prowadzi do stwierdzenia, że proces ten polega na integrowaniu się gospodarek krajowych w ogólnoswiatowy system zmierzający do powstania globalnej gospodarki. Powstaje niejasność, w jaki sposób dokonuje się integrowanie różnych gospodarek, a także wątpliwość, czy wszystkie gospodarki są integrowane”³³. W takim ujęciu globalizacja utożsamia się z procesem integracji gospodarek krajowych. Finalnym efektem jest powstanie globalnej gospodarki. Warto zwrócić uwagę na to, że przy pomocy terminologii stosowanej w opisach gospodarki oddano tutaj dwie bardzo ważne cechy globalizacji. Po pierwsze, jest to proces dokonujący się poprzez ściśle określony typ przemian – na drodze integracji. Po drugie, proces ten prowadzi do powstania powiązań o światowym zasięgu – tworzy system ogólnoswiatowy. O rozumieniu tych dwóch ważnych cech

²⁹ A. Gwiazda, *Globalizacja i regionalizacja...*, s. 10.

³⁰ „Globalizacja rynków oznacza zrastanie się różnych i początkowo niezależnych rynków w różnych krajach w ponadnarodowe rynki światowe” (A. Gwiazda, *Globalizacja i regionalizacja...*, s. 11).

³¹ „[...] globalizacja branż przemysłu lub sektorów ma miejsce wówczas, gdy pozycja konkurencyjna firm w jednym kraju jest uzależniona od pozycji konkurencyjnej w innych państwach i vice versa” (A. Gwiazda, *Globalizacja i regionalizacja...*, s. 11).

³² „[...] globalizacja firm oznacza bardziej zaawansowany i złożony etap umiędzynarodowienia działalności, który polega na funkcjonalnej integracji rozproszonych po świecie jednostek organizacyjnych” (A. Gwiazda, *Globalizacja i regionalizacja...*, s. 12).

³³ A. Zaorska, *Ku globalizacji?...*, s. 10.

przekonuje dalsza lektura zaprezentowanego powyżej tekstu: „Globalizacja działalności gospodarczej jest to dokonujący się na świecie długofalowy proces integrowania coraz większej liczby krajowych gospodarek ponad ich granicami, dzięki rozszerzaniu oraz intensyfikowaniu wzajemnych powiązań (inwestycyjnych, produkcyjnych, handlowych, kooperacyjnych), w wyniku czego powstaje ogólnoswiatowy system ekonomiczny o dużej współzależności i znaczących reperkusjach działań podejmowanych/toczących się nawet w odległych krajach”³⁴. Jest to swoisty komentarz do wcześniejszych określeń. Autorka zwraca uwagę na charakter przemian nazwanych integracją – jest to proces długofalowy, a więc dokonujący się w pewnej przestrzeni czasu. Angażuje on coraz większą liczbę gospodarek, polega więc na wzroście ilościowym podmiotów podlegających globalizacji. Warto również zwrócić uwagę na to, jak autorka opisuje charakter ogólnoswiatowego systemu ekonomicznego. Jest to system o dużej współzależności i znaczących reperkusjach. Oznacza to, że cechą przemian globalnych jest ich przyczynowe i skutkowe powiązanie w skali całego świata. W ten sposób autorka opisuje fenomen globalizacji, określane także jako wspomniana już globalizacja.

Współzależność w skali świata zauważa także Adam Gwiazda: „[...] jest to proces unifikujący rynki, systemy produkcji i handlu, ale jednocześnie przyczyniający się także do polaryzacji ludności zamieszkującej poszczególne kraje i regiony świata. Swoistą reakcją wielu krajów na postępującą globalizację było nasilenie procesów regionalizacji współpracy gospodarczej”³⁵. Zdaniem tego autora globalizacja oznacza proces unifikujący, ale nie wyklucza działań zmierzających do wzmocnienia znaczeń w wymiarze regionalnym. W ten sposób podkreślona została jeszcze jedna cecha charakterystyczna dla globalnych przemian – globalizacja nie wyklucza lokalności, zmienia jedynie sposób ich istnienia, osadzając je w systemie ogólnoswiatowych powiązań i zależności. Wspomina o tym również Eu-

³⁴ A. Zaorska, *Ku globalizacji?...*, s. 20. Autorka wyjaśnia proces globalizacji także poprzez zjawiska ekonomiczno-gospodarcze: „[...] globalizacja stanowi wyższy, bardziej złożony i zaawansowany etap procesu umiędzynarodowienia działalności gospodarczej. Globalizacja jako proces ekonomiczny postępuje jednocześnie na trzech poziomach: przedsiębiorstw, rynków/gałęzi oraz gospodarki światowej. Zasadniczą cechą globalizacji jest integrowanie działań, procesów i podmiotów w ogólnoswiatowy (globalny) system funkcjonujący na jednym z trzech wymienionych poziomów, ale powiązany z innymi poziomami” (A. Zaorska, *Ku globalizacji?...*, s. 7).

³⁵ A. Gwiazda, *Globalizacja i regionalizacja...*, s. 160.

geniusz Kośmicki, kładąc nacisk w wyjaśnianiu globalizacji na opis starań, jakie podejmują lokalności, by zaistnieć w globalnej przestrzeni: „Państwa narodowe starają się uczynić własny kraj atrakcyjnym dla działalności transnarodowych koncernów. W tym celu tworzą odpowiednią infrastrukturę, gwarancje prawne, a także zapewniają stabilność systemu gospodarczego i politycznego. Proces globalizacji jest często traktowany jako wszechstronna liberalizacja, wprowadzanie stosunków rynkowych w skali światowej, znoszenie ograniczeń w handlu międzynarodowym i w końcu jako tworzenie jednolitego globalnego rynku”³⁶. W powyższych wyjaśnieniach proces globalizacji jawi się jako nowa forma istnienia regionalnych, czy też lokalnych podmiotów gospodarczych, starających się zaistnieć, utrzymać i rozwinąć na globalnym rynku.

Definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na gospodarcze skutki procesu jest bardzo udanym sposobem wyjaśniania rozumienia tego zjawiska. W porównaniu z próbami wyjaśniania globalizacji przez opis przemian dokonujących się w sferze społecznej czy kulturowej, ta próba jest najbardziej owocna. Analiza przemian w świecie gospodarczym pozwala trafnie uchwycić charakter globalnych przemian. Daje możliwość postrzegania globalizacji jako długofalowego procesu, zainicjowanego przez osiągnięcia najnowszej technologii, tworzącego ogólnoswiatowy system o dużej współzależności i znaczących reperkusjach, prowadzących do wzajemnego oddziaływania lokalności i globalności. Niestety, definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na gospodarczy skutek procesu wykazuje te same braki, na które zwrócono już uwagę w przypadku prezentowania definicji tego terminu z punktu widzenia społecznych czy kulturowych skutków. Nie ma podstaw do utożsamiania globalizacji z procesem zmian dokonujących się w sferze gospodarki. Byłoby to spłylenie procesu, który dokonuje się przecież nie tylko w jednej dziedzinie, lecz dotyczy jednocześnie wymiaru społecznego, kulturowego i gospodarczego.

Na podstawie analizy definicji terminu „globalizacja” można sformułować następujące wnioski:

- istnieje wiele definicji terminu „globalizacja”. Sytuacja ta stwarza trudność jednoznacznego rozumienia terminu, stosowanego bardzo często w naukowych opisach przemian dokonujących się we współczesnym świecie;

³⁶ E. Kośmicki, *Globalizacja – próba diagnozy*, s. 30–31.

- zauważa się istnienie regularności polegającej na rozumieniu terminu „globalizacja” we właściwy dla określonych dyscyplin naukowych sposób. Daje to możliwość pogrupowania różnych definicji tego terminu. W ten sposób zostały utworzone grupy definicyjne z uwagi na przyczyny procesu globalizacji, a także jego społeczne, kulturowe i gospodarcze skutki;

- definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na jej przyczyny zwraca uwagę na te osiągnięcia techniki, które umożliwiły zaistnienie i nieustanne pogłębianie się zjawiska globalizacji. Takie rozumienie tego procesu jest wspólne wszystkim szczegółowym ujęciom z tego powodu, że globalizacja zakłada doskonalenie środków komunikacji, bez względu na to, czy zmiany spowodowane rozwojem tych środków dokonywać się będą w społecznym, kulturowym czy gospodarczym wymiarze;

- definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na jej społeczne skutki to próba ukazania charakterystycznych dla tego zjawiska zmian przy użyciu terminologii opisujących przemiany w sferze życia społecznego. Definicje tego typu podkreślają tendencję restrukturyzacji życia społecznego, integracji społecznej i tworzenia społeczeństwa globalnego. Efekt globalizacji wyraża się tu poprzez tworzenie zależności społecznych o światowym zasięgu;

- definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na jej kulturowe skutki to próba ukazania charakterystycznych dla tego zjawiska zmian przy użyciu terminologii opisujących przemiany w sferze kulturowej. Ponieważ zmiany kulturowe dokonują się wolniej niż społeczne czy gospodarcze, ta grupa definicyjna najslabiej wyjaśnia rozumienie globalizacji. Efekt globalizacji przejawia się tu w tendencji nakładania się i mieszania kultur, a także narastania napięć pomiędzy kulturami lokalnymi;

- definiowanie terminu „globalizacja” z uwagi na jej gospodarcze skutki to próba ukazania charakterystycznych dla tego zjawiska zmian przy użyciu terminologii opisujących przemiany w życiu gospodarczym. Analiza przemian w świecie gospodarczym pozwala trafnie uchwycić charakter przemian globalnych. Daje możliwość postrzegania globalizacji jako długofalowego procesu, zainicjowanego przez osiągnięcia najnowszej technologii, tworzącego ogólnoswiatowy system o dużej współzależności i znaczących reperkusjach, prowadzących do wzajemnego oddziaływania lokalności i globalności.

Na koniec warto także zauważyć, że żadna z proponowanych powyżej grup definicyjnych nie ujmuje rozumienia terminu „globalizacja” w zadowalający

sposób. Charakterystyczne dla poszczególnych definicji częściowe ujęcia nie nadają się do tworzenia powszechnego rozumienia tego terminu, nie oddają również bogactwa samego zjawiska. Istnieje uzasadniona potrzeba dalszych poszukiwań, które zaowocują utworzeniem innych, ogólnych ujęć rozumienia i definiowania procesu globalizacji.

Bibliografia

- Bauman Z., *Globalizacja*, Warszawa 2000.
- Bąkiewicz A., *Wokół globalizacji*, [w:] *Gospodarka i społeczeństwo w dobie globalizacji*, red. A. Bąkiewicz, Warszawa 2000, s. 11–19.
- Borowik I., *Stosunki Kościoła – państwo w Europie Wschodniej w kontekście globalizacji*, [w:] *Religia i kultura w globalizującym się świecie*, red. M. Kempny, G. Woroniecka, Kraków 1999, s. 247–264.
- Chrostowska K., *Problem z określeniem własnej tożsamości w społeczeństwie postindustrialnym*, [w:] *Gospodarka i społeczeństwo w dobie globalizacji*, red. A. Bąkiewicz, Warszawa 2000, s. 219–225.
- Dylus A., *Globalny rynek i jego granice*, Warszawa 2001.
- Friedman T. L., *Lexus i drzewo oliwne. Zrozumieć globalizację*, Poznań 2001.
- Gwiazda A., *Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej*, Toruń 1998.
- Gwiazda A., *Wyzwania globalizacji – zagrożenia dla polityki państw narodowych*, „Przegląd Polityczny” 3–4 (1998), s. 7.
- Kempny M., Woroniecka G., *Wprowadzenie. Globalizacja kulturowa i religia dziś*, [w:] *Religia i kultura w globalizującym się świecie*, red. M. Kempny, G. Woroniecka, Kraków 1999, s. 7–24.
- Kempny M., *Czy globalizacja kulturowa współdecyduje o dynamice społeczeństw postkomunistycznych?*, „Kultura i Społeczeństwo” 4 (2000) nr 1, s. 3–26.
- Kempny M., *Globalizacja*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Warszawa 1998, s. 241.
- Martin H. P., Schumann H., *Pułapka globalizacji. Atak na demokrację i dobrobyt*, Wrocław 2000.
- Tanaś M., *Cywilizacja globalna, społeczeństwo informacyjne a kształcenie*, „Kultura i Edukacja” 1 (1999), s. 87–111.
- Zaorska A., *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, Warszawa 1998.

Streszczenie

Specyfika przemian dokonujących się w najszerzej – bo ogólnoswiatowej skali – skłania obserwatorów dokonujących się procesów do częstego używania terminu „globalizacja”. Zarówno pobieżna, jak i uważna lektura publikacji analizujących wielowątkowy charakter współczesnych przemian pozwala przekonać się, w jak wielu przypadkach i jak często odmienia się powyższy termin. Powszechne niemal odnośnienie się do tego terminu stworzyło trudność w jednoznacznym jego rozumieniu; co więcej, uniemożliwiło, jak do tej pory, utworzenie ogólnie przyjętej jego definicji. Ostatecznie sytuacja ta doprowadziła do dyskusji i sporów o właściwe rozumienie globalizacji. Różnorodność określeń stwarza okazję do podjęcia próby utworzenia ogólnego – wspólnego dla wielu dyscyplin – określenia. Być może doprowadzi to do zgody w rozumieniu procesu globalizacji. Wszystkie określenia globalizacji zestawione w powyższym opracowaniu pochodzą z publikacji podejmujących zagadnienia związane w mniejszym lub większym stopniu z procesem globalizacji. W związku z obszernością materiału utworzono kilka grup określeń opisujących globalizację. Każda z nich zawiera zestaw ujęć o podobnych cechach, użytych przez ich autorów w celu wyjaśnienia fenomenu globalizacji. W ten sposób utworzyły się różne grupy rozumienia tego procesu, na przykład związane z przyczyną powstania globalizacji, czy też ze społecznym, kulturowym lub gospodarczym jego wymiarem.

Słowa kluczowe

globalizacja, definicje globalizacji, postęp techniczny, skutki globalizacji

Summary

The definitional problems of globalization

The specificity of changes that takes place on the broadest – id est world wide – scale very often encourages the observers of the undergoing process to use the term of “globalization”. Both the superficial and the thorough reading of publications that analyse the multithreaded character of current changes allow us to find out in how many cases and how often the above term is declined. Widespread referring to this term effected in a difficulty to understand it. Moreover, so far it has prevented a generally adopted definition for it to be drawn. Finally, this situation led to discussions and disputes concerning the correct understanding of globalization.

The diversity of definitions creates an opportunity to undertake an attempt to create a general definition that will be shared across many disciplines. This may lead to concordance in understanding the process of globalization. All definitions referring to globalization that are used in this work are derived from publications that – to greater or lesser extent – describe topics concerning globalization. Due to the extent of material, a few groups of terms that describe globalization were created. Every of them contains a set of views with similar characteristics used by their authors in order to explain the phenomenon of globalization. This resulted in creation of various groups of understanding of this process. These, for example, refer to the reason for which the globalization occurred or to the social, cultural or economic dimension of it.

Keywords

globalization, definitions of globalization, technological progress, the effects of globalization